

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/126527>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

JAN BRABERS

**'THE MOST MARVELLOUS SHOW ON EARTH'
DE ROMEPELGRIMAGE VAN DE
NIJMEEGSE UNIVERSITAIRE GEMEENSCHAP
IN HET HEILIG JAAR 1950**

Inleiding

Op de vroege ochtend van vrijdag 25 augustus 1950 heerste bij de ingang van het Canisiuscollege aan de Berg en Dalseweg te Nijmegen een onwaarschijnlijke drukte. Het was 04:00 uur en het regende, maar de straat zag zwart van de mensen. Zwaar bepakt doch licht van geest drentelden ruim 500 Nijmeegse studenten, een honderdtal reünisten, enkele hoogleraren, docenten en ambtenaren, alsook kleinere groepjes studenten uit Groningen, Amsterdam en Tilburg (leden van de plaatselijke RK Studentenverenigingen) in het schemerduister heen en weer, klaar om afscheid te nemen van meegekomen geliefden, familie en vrienden, klaar om eindelijk een begin te maken met wat nu al maanden hét gesprek was aan de Katholieke Universiteit: een veertien-daagse bedevaart naar Rome ter gelegenheid van het Heilig Jaar 1950.

De aanstonds vertrekkende colonne kende een immense omvang: chauffeurs, koks en een medische staf meegerekend, bestond het reisgezelschap uit 650 personen, verdeeld over zestien bussen, twaalf personenauto's, tien motoren en een vrachtwagen. Het lijkt geen twijfel dat alle pelgrims zich bewust waren deelgenoot te zijn van een spektakel zonder weerga. Dat gevoel werd zo mogelijk nog versterkt doordat journalisten van liefst vijf kranten gereed stonden om mee te reizen.¹ Zij zouden het vaderlandse katholieke thuisfront dagelijks verslag doen van de lotgevallen van de Nijmeegse studenten op hun odyssee door België, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland en Italië. De verwachtingen waren die ochtend hooggestemd en ze zouden worden ingelost, zo kunnen we vijftig jaar na dato veilig vaststellen: het werd een reis waarover de deelnemers nog jaren, nog decennia zouden napraten als ware het 'the most marvellous show on earth'², een reis die zelfs voor latere Nijmeegse studentengeneraties, tot ver in de jaren zestig, een legendarische weerklank had.

Wat was er aan de hand? Met welke motieven ondernamen zovele Nijmeegse studenten een bedevaart naar Rome? Waarom toch die grote aandacht in de kranten, soms tot op de voorpagina? Welke indrukken deden de pelgrims onderweg op? En, in het verlengde daarvan: waarom werd de reis zo'n daverend succes? Voor de beantwoording van deze vragen staan ons twee indertijd door studenten gemaakte reisverslagen ter beschikking. Over de bedevaart verscheen in 1951 een fraai geschreven boekwerkje (51 bladzijden)

1. Een massale scheerbeurt bij een van de lokalen van de Azione Cattolica, ergens onderweg (Katholiek Leven in Beeld. KLIB)/KDC Nijmegen, Fotopersbureau Gelderland

van Jan Elcmans, later bekend neerlandicus en auteur, waarvan de titel verwees naar de weg in Rome waaraan het klooster Calasanziano stond dat aan de Nijmegenaren in de Eeuwige Stad vier dagen onderdak bood, maar vooral ook naar het algehele karakter van de tocht.³ Het tweede verslag, een logboek van 24 bladzijden, is van de hand van de student geschiedenis en Nederlands Ad Manning, de latere Nijmeegse hoogleraar 'Wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw', die, zo blijkt uit zijn onuitgegeven kroniek, aangetroffen in zijn archief, al op jeugdige leeftijd (hij was 21 jaar) behalve een scherp observatievermogen ook een scherpe pen bezat.⁴

Maar vooraleer wij aan de hand van beide heren de reis naar Rome gedeeltelijk gaan herbeleven, moet onze aandacht eerst uitgaan naar een groter, algemener probleem. Zoals de Amerikaanse historicus R. R. Palmer ooit kernachtig verwoordde, is het voor de geschiedschrijver die zich bezighoudt met 'petite histoire' noodzakelijk 'to see both the unique small fact and the universe behind it', wil hij althans dat kleine feit (in dit geval de pelgrimstocht) daadwerkelijk en bevredigend kunnen duiden. Daarom is hier een korte schets van de tijd en de omstandigheden waarin de studenten leefden op zijn plaats. Willen wij bijvoorbeeld de motieven van de studenten begrijpen (vooropgesteld dat wij, levend in een postmodern tijdsgewricht, überhaupt daartoe in staat zijn), dan moeten wij toch eerst een idee hebben van hun leefwereld. En dat was de leefwereld van het Nederlands katholicisme.

Katholieke emancipatie

Welnu, in de geschiedenis van het Nederlands katholicisme zijn de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog het best te karakteriseren als een glorie tijd, althans naar buiten, op het oog. Het proces van staatkundige en sociaal-culturele katholieke emancipatie dat na het herstel van de grondwettelijke vrijheid van godsdienst in de Bataafse Republiek was ingezet ter opheffing van de achterstand en de achterstelling van het katholieke volksdeel, wierp sinds enkele tientallen jaren belangrijke vruchten af. Naar bekend hadden katholieken, zoals andere emanciperende minderheden (gereformeerden, de socialistische arbeidersbeweging), vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw, tegen de achtergrond van de zich moderniserende maatschappij, hun heil gezocht in de opbouw van een eigen zuil. Daarmee werden enerzijds de eigen identiteit en cultuur veiliggesteld en anderzijds de integratie in de Nederlandse samenleving bewerkstelligd. De successen die de katholieken voor de Tweede Wereldoorlog boekten, bijvoorbeeld in de politiek, maar ook op sociaal-economisch en cultureel vlak, hadden het zelfbewustzijn enorm doen toenemen. Zozeer zelfs dat de grens tussen zelfbewustzijn en zelfoverschatting geregeld werd overschreden.⁵ Uit een soort overcompensatie van een minderwaardigheidscomplex was men ineens 'Rooms in alles' – en dat wilde men weten. Evenementen als de Nederlandse Katholiekendagen, of de talrijke feestelijke herdenkingen van glorierijke gebeurtenissen uit het verleden, liepen stevast uit op onverholven demonstraties van katholieke eenheid en aanwezigheid in de samenleving. In de jaren vijftig zou de verzuiling zelfs haar hoogtepunt bereiken. Het katholieke leven leek te bloeien als nooit tevoren, met als beste voorbeeld de indrukwekkende manifestatie 'Honderd Jaar Kromstaf' in 1953, ter viering van het eeuwfeest van het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie.

Intern echter kondigde zich tezelfdertijd de verbrokkeling van de zuil reeds aan. Er voltrok zich een 'stille revolutie'⁶, die in de jaren zestig, een tijd van snel toenemende materiële welvaart, zou uitmonden in een rasse ontkerkelijking en welhaast volledige ontzuiling. De vroege jaren vijftig waren de tijd van 'Onrust in de zielzorg'⁷, van discussies onder intellectuelen over 'gesloten' versus 'open' katholicisme, van de eerste voorzichtig geuite bezwaren tegen de benepen seksuele moraal, van interne kritiek op de haast spreekwoordelijke volgzaamheid van katholieken (eertijds de hoogste norm in de roomse cultuur), van het roemruchte bisschoppelijk mandement *De katholiek in het openbare leven van deze tijd* uit 1954 dat het ongewenste, averechtse effect kreeg van een publieke discussie over de noodzaak van katholieke eenheid.

De deelnemers aan de bedevaart nu waren kinderen van hun tijd, subjecten zowel als objecten van de hierboven beschreven scharnierbeweging in de geschiedenis. Zeker, met het ene been stonden zij rotsvast in de traditie van het Rijke Roomsche Leven, de wereld van hun ouders. Maar waar zich het andere been bevond was vooralsnog onduidelijk. Jong en bevattelijk als zij waren, liet het naoorlogse materialisme studenten niet ongevoelig; tevens stak ook bij hen hier en daar twijfel over de pretentie van volmaaktheid van het katholieke wereldbeeld de kop op. Niettemin kenden de meesten, althans naar onze huidige begrippen en voor zover valt na te gaan, heus een authentiek

geloof, met alles wat daarbij hoorde, zoals een gedegen kennis van de kerkelijke traditie, maar tevens een onmiskenbare volgzzaamheid, waartoe ook een kritiekloze adoratie van de paus behoorde.⁸ Voorts, en dat staat buiten kijf, waren allen zich zeer bewust in maatschappelijke zin katholiek te zijn, dat wil zeggen, tot een bevolkingsgroep te behoren die zich vanuit een minderheidspositie omhoog aan het werken was, onderwijl een nog altijd in Nederland sluimerend antipapisme trotserend. Uit de verslagen van Elemans en Manning blijkt zonneklaar dat een zeker triomfalisme, voortvloeiend uit die geloofsovertuiging en die zich voltrekkende emancipatie, de studenten niet vreemd was. Voor de huidige lezer van de logboeken is met enige kwade wil in de pelgrimage gemakkelijk een manifestatie van de eigen, katholieke voor-treffelijkheid te onderkennen.

De Katholieke Universiteit Nijmegen

Aan het einde van de 'Kwarteeuw der ontluiking'⁹, de eerste vijftiengintig jaren van de twintigste eeuw waarin de opbouw van de katholieke zuil in een stroomversnelling verkeerde, was in 1923 de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen opgericht, allerwegen bestempeld als 'de kroon op het werk' van de katholieke emancipatie. Een reeks van onderscheiden argumenten had aan die oprichting ten grondslag gelegen; de belangrijkste evenwel luidde dat een eigen universiteit hét instrument was ter opheffing van het spreekwoordelijke 'tekort' aan katholieke academici in Nederland.¹⁰ In 1950 bestond de universiteit amper 27 jaar, zij was niet eens tot volle wasdom gekomen. Nijmegen had nog dezelfde drie faculteiten als waarmee in 1923 was begonnen: Godgeleerdheid, Letteren en Wijsbegeerte, Rechtsgeleerdheid. De universiteit bood plaats aan 950 studenten. Weldra zou zij uitbreiding ondergaan met faculteiten voor Geneeskunde (1951) en voor Wis- en Natuurkunde (1957). De nog jonge geschiedenis van de universiteit kende enkele eigenaardigheden die licht werpen op de hier besproken bedevaart.

Vooreerst was daar de persoon van de initiatiefnemer van de bedevaart, pater Bernard van Ogtrop SJ. Deze jezuïet bekleedde sinds 1943 de functie van moderator (geestelijk adviseur) van de studenten. Hoewel zijn taak als bewaker en bewaarder van het goed-katholieke zedelijke peil uitgesproken bedillerig van aard was, werd hij door de studenten op handen gedragen. Het was vooral de enorme toewijding waarmee hij, in de wandel kortweg 'de Père' genoemd, zich op elk denkbaar vlak voor de studenten inzette die respect afdwong (hij gold als een 'doener, slover en organisator'¹¹). Trouwens, ook zijn voorganger, de vanwege zijn verzetshouding in 1943 in Dachau vermoorde Robert Regout SJ, had dankzij een vergelijkbare instelling een bijzondere plaats in de harten van studenten veroverd. Hoe populair ook, zelf bezag Père van Ogtrop zijn taak met het nodige pessimisme. Het is bij hem, i.c. in zijn jaarverslagen, dat de kenterende tijdgeest het duidelijkst tot uiting komt. Hij beschouwde het haast ondoenlijk om de naoorlogse 'fladderende, beweeglijke, jammer genoeg vaak op drift geraakte jeugd' nog langer met succes tot godsdienstigheid aan te sporen.¹² In de bedevaart nu zag hij een middel om het tij enigszins te keren. Wellicht is de Père op het idee gekomen toen Paus Pius XII op de vigilie van kerstmis 1949 de Porta Sancta van de Sint Pieter opende, zoals de traditie in de aanloop van een Heilig Jaar voorschrijft.

Koud een week later immers slingerde hij zijn plan de ruimte in. 'Bij gelegenheid van het Heilig Jaar moet de Nijmeegse universitaire gemeenschap in zo groot mogelijken getale naar Rome trekken om te bidden en om getuigenis ervan af te leggen, dat in Nijmegen een Katholieke Universiteit bestaat, die centrum en uitstralingshaard wil zijn van Christelijke cultuur en leven', zo poneerde hij plechtig in zijn Nieuwjaarsrede.¹³ Dat juist de charismatische Van Ogtrop aan de basis stond, heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de massale deelname aan de pelgrimstocht: meer dan de helft van alle Nijmeegse studenten gaf aan zijn oproep gehoor.

In de tweede plaats moet worden gewezen op de in Nijmegen breed aangehangen *civitas academica*-gedachte. Dit verlangen om de schotjesgeest en het standsverschil onder studenten in te ruilen voor de totstandkoming van een waarlijk universitaire gemeenschap (hoogleraren en reünisten zo mogelijk inclus) was tijdens de oorlog aan alle universiteiten in zwang gekomen, maar had in Nijmegen meer dan elders tot resultaat geleid. De Katholieke Universiteit was jonger en kleiner dan haar zusterinstellingen waardoor zij minder vastgeroeste tradities kende en waardoor de onderlinge betrokkenheid van haar studenten relatief groot was. De *civitas academica*-gedachte kreeg in Nijmegen bovendien een vruchtbare voedingsbodem, omdat zij van nature paste in het grotere, typisch katholieke harmoniedenken.

Een van de instrumenten ter bestrijding van de 'anti-sociale rivaliteit' was de zogeheten 'openbreking' van het 'Nijmeegs Studentencorps Carolus Magnus' in 1942 geweest, waardoor elke student, ook die uit lagere milieus (toentertijd overigens nog gering in aantal) voortaan automatisch lid werd van het voorheen zo elitaire corps. Rond 1950 was het enthousiasme waarmee deze 'nieuwe mentaliteit' aanvankelijk werd beleden weliswaar bekoeld (er heersten alweer 'structurele moeilijkheden' in het corps), maar tegelijk waren nog altijd velen geporteerd van de 'juist voor Nijmegen zo zinvolle Universiteitsgedachte'.¹⁴

Van Ogtrops gebruik van de woorden 'universitaire gemeenschap' in zijn oproep kwam dus niet uit de lucht vallen. En zo had de organisatie van de bedevaart er alles aan gedaan om het inschrijfgeld te minimaliseren, juist om de drempel van deelname voor minvermogende studenten zo laag mogelijk te houden, juist om 'een zo groot mogelijke vertegenwoordiging van de Nijmeegse Civitas'¹⁵ in staat te stellen te pelgrimeren. Voor reis, logies en maaltijden moest slechts 130 gulden worden betaald. Ter vergelijking: het tweede klasse treintarief voor een retour Roosendaal-Rome bedroeg in die tijd f 217,30. De Romereis ware te beschouwen als een manifestatie van academische gemeenschapszin, wellicht zelfs de grootste uit de geschiedenis van het Nijmeegse studentenleven.

In de derde plaats werpt de toenmalige facultaire inrichting van de universiteit enig licht op het type student dat op bedevaart ging en bij gevolg op het karakter van de bedevaart als zodanig. Veruit de meest illustere faculteit was die der Letteren en Wijsbegeerte, vanaf het begin 'het pronkstuk van de universiteit'.¹⁶ Voor de oorlog dankte zij haar faam vooral aan hoogleraren als de classicus Jos Schrijnen, de taalkundige Jac. van Ginneken, de germanist Wilhelm Kosch, de filosoof Ferdinand Sassen, de cultuurhistoricus Gerard Brom. En in de tijd van de bedevaart hielden, naast nog altijd

2. Vrijdag 8 september: de triomfantelijke intocht in Nijmegen. Op het dak van bus 15, iets links van het midden (met zwarte jas), Ad Manning. Katholiek Leven in Beeld (KLIB)/KDC Nijmegen. Fotopersbureau Gelderland

Brom, geleerden als de historici L. J. Rogier en Reinier Post, de kunsthistoricus Frits van der Meer, de classicus Harry Janssen en even later ook de neerlandicus Willem Asselbergs, de classica Christine Mohrmann, de naam van de Nijmeegse letteren hoog. Zo hoog dat de faculteit in kwaliteit, en bij gevolg ook in kwantiteit, tot de top in Nederland behoorde. Als grootste faculteit van Nijmegen drukte zij een stempel op de gehele universiteit. Deze dominantie had zeker ook betekenis voor de bedevaart, of minstens voor de beleving van de deelnemers. Immers, de meeste pelgrims waren studenten in de letteren, meer dan gemiddeld cultureel *angehauchte* lieden dus, met een gedegen geestelijke bagage, hongerig naar de werkelijkheid van vreemde landen en hun inwoners, talen en kunst die zij slechts uit boeken kenden.

Ter verklaring van de ogenschijnlijk buitensporige persaandacht voor de pelgrimage, een aandacht die crop gericht was een kennelijke honger bij het publiek te stillen, dienen, in de vierde plaats, enkele heterogene facetten uit de Nijmeegse universiteitsgeschiedenis te worden vermeld. Lange tijd was de universiteit volledig bekostigd geweest door het katholieke volk; pas sinds 1948 ontving zij – gedeeltelijke – rijkssubsidie. Aan de jaarlijkse geldinzamelingen ten behoeve van de universiteit ging telkens een geweldige propaganda vooraf: hoogleraren hielden spreekbeurten in het land, talloze wervende berichten verschenen in de pers, folders, zelfs bidprentjes werden verspreid,

op 'Universiteitszondag' (traditiegetrouw in september) preekten pastoors vanaf de kansel over het belang van de katholieke academie, hét opleidingsinstituut voor toekomstige leidinggevende katholieken.

Om kort te gaan, elke katholiek was doordrongen van het bestaansrecht en van het belang van een voorspoedige ontwikkeling van de Nijmeegse universiteit, de trans van het katholieke bolwerk. Tegelijk werd in weerwil daarvan het oude ideaal om van Nijmegen 'dé universiteit van katholiek Nederland' te maken niet gerealiseerd. Grote groepen jongeren van katholieke huize (ongeveer 75%) studeerden in 1950 niet in Nijmegen, maar aan openbare universiteiten. Studenten in de geneeskunde of in de natuurwetenschappen hadden geen keus, maar voor degenen die 'elders' letteren of rechten studeerden bestond in de regel weinig begrip, uiteraard in de eerste plaats in Nijmegen zelf, doch ook in andere kringen die de katholieke zaak waren toegedaan. Des te voortreffelijker waren de heren en dames die wél in de Waalstad gingen studeren. Dat juist zij, veelal telgen van achtenswaardige families, aankomende katholieke leiders, de *fine fleur* van de roomse jeugd, naar Rome trokken om als het ware een geloofsdaad te verrichten, móest wel de aandacht van de katholieke media trekken. Te meer omdat zij in zulke groten getale gingen. Dat Jubeljaar maakten duizenden Nederlanders, individueel of in groepsverband, de pelgrimage naar Rome, maar de bedevaart van de Nijmeegse universiteit overtrof vele, zoniet alle in omvang.

Ter voorkoming van mogelijke misverstanden dient er tot slot op te worden gewezen dat de formele band tussen de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen en de Heilige Stoel geen enkele invloed had op de Romereis. Zo er een formele band bestond (bijvoorbeeld inzake de Faculteit der Godgeleerdheid die een canonieke status bezat), dan was zij in nevelen gehuld. Temidden van die nevelen heerste weliswaar vanaf 1923 nogal wat onmin tussen de Heilige Stoel en het Nijmeegse universitaire bestuur (gedomineerd door de bisschoppen), maar daarvan hadden de pelgrims geen weet. Zij reisden niet af om plooiën glad te strijken. Voor hen gold Rome eenvoudig als het centrum van de katholieke wereld en zij trokken er net als alle pelgrims naar toe 'om de Paus te zien [...], om troost, om een vuriger geloof [...], om te getuigen van de eenheid die ons allen bindt', aldus Elemans.¹⁷

Pelgrims of toeristen?

Een Heilig Jaar is in de traditie van de katholieke kerk een jaar waarin de gelovigen door een bedevaart naar Rome en een bezoek aan de vier aartsbasilieken (Sint Jan van Lateranen, Sint Pieter, Sint Paulus buiten de muren en Santa Maria Maggiore) een volle aflaat ('kwijschelding van alle tijdelijke straffen') kunnen verdienen. De strekking van een Heilig Jaar ging echter verder dan de 'jubilé-aflaat', zo liet het 'Comité Anno Santo-1950' (een in Vught gevestigde organisatie, die door de bisschoppen was 'aangewezen en kerkelijk goedgekeurd' om de Nederlandse pelgrimages in goede banen te leiden) in een publicatie uit 1950 aan bedevaarders in spe op vermanende toon weten. Dit overkoepelend orgaan, ook wel 'Nationaal Comité der Romebedevaarten', betitelde een Jubeljaar als 'een Jaar van Gebed en Boete, een Jaar van Verzoening, een Jaar van Heiliging'. Extra betekenis kreeg het Jubeljaar 1950 omdat het kort na 'de wrede wereldoorlog' viel, in een tijdperk

bovendien van 'Kerkvervolging in Oost-Europa en elders [...], van verdachtmaking, valse beschuldiging, rechtsvervalsing, dwangarbeid en executies', aldus het Comité in kenmerkende roomse retoriek.¹⁸

Paus Pius XII zelf had 1950 uitgeroepen tot 'Jaar der grote Vergeving'. De 'plannen' die hij voor het Heilig Jaar had gedictieerd luiden als volgt: 'Heiliging van de zielen door gebed en boete; actie voor de vrede en bescherming der Heilige Plaatsen; verdediging van de Heilige Kerk tegen de vernieuwde aanvallen van haar vijanden; het afsmecken van het ware geloof voor de dwalenden, de ontrouwen, de mensen zonder God; uitvoering der sociale gerechtigheid; hulpverlening ten behoeve van de nederigen en hulpbehoevenden.'¹⁹

Vergeleken met de opgeblazen, zware teksten van het 'Comité Anno Santo-1950' en van de paus was het *Pelgrimsboekje* van Père van Ogtrop, dat hij speciaal met het oog op de Romereis had geschreven, een oase van nuchterheid.²⁰ Direct in het voorwoord al gaf hij te kennen het 'niet nodig' te achten 'nog iets te zeggen' over de betekenis van een Romebedevaart in een Heilig Jaar. Alles wat daarover te weten viel, konden de studenten elders vinden. Hij volstond met de wens 'dat deze reis niet alleen moge slagen qua organisatie, stemming, genoeg en materieel welzijn, en dat iedere deelnemer daaraan zal medewerken, maar ook en vooral, dat zij als bedevaart een succes zal worden, en dat elkeen ook daartoe zal bijdragen'. En waaruit zou die bijdrage moeten bestaan? Welnu de moderator rekende erop dat de studenten 'op het godsdienstig gebied de grote lijnen' zouden volgen – 'wij gaan hierin niet verder'. Die grote lijnen waren: elke ochtend 'een Heilig Mis', onderweg elke dag 'het Rozenhoedje' en 'de Litanie van Allerheiligen', elke avond ('indien mogelijk') 'de Completen'. Heden ten dage beschouwt menigeen dit wellicht als een loodzwaar gebedsprogramma; indertijd stelde de Père echter slechts minimumeisen ('grote lijnen'), opdat niemand zou vergeten dat het om een bedevaart ging.

Daarmee raakte Van Ogtrop aan een gevoelig thema. Waren de studenten nu eerst en vooral pelgrims of toch voornamelijk toeristen? Kennelijk maakte de Père zich daarover zorgen. De tocht mocht in geen geval ontaarden in een louter plezierreisje, zo leek hij te willen zeggen. Eerder in 1950 had hij al een teleurstelling moeten verwerken, toen het oorspronkelijke voornemen om de expeditie geheel per vrachtwagen te ondernemen (met alle ontberingen die een bedevaart nu eenmaal vereiste in het verschiet) was gestuit op bezwaren van de Rijksverkeersinspectie; vrachtwagens mochten geen personen vervoeren.²¹ Autobussen waren het enige alternatief, maar dat vond de moderator diep in zijn hart te comfortabel.

Bij voorbaat was ook duidelijk dat niet alle bedevaarders even religieus gemotiveerd waren. Toen bekend werd dat enkele plaatsen in de bussen onbezet dreigden te blijven, ontving de organisatie vanuit het hele land aanvragen om die leegte te mogen vullen. Sommigen waren wel erg vindingrijk. Zo lieten leden van het Amsterdams meisjesdispuut FUNGI, in de wetenschap dat deelname ook openstond voor verloofden van Nijmeegse studenten, de volgende advertentie in de *Vox Carolina*, het Nijmeegse studentenperiodiek, afdrukken: 'B.z.a. tien charm. Meisjes, gen. tot veertien-daagse Carolijnse verloving om langs deze minder symp. weg naar Rome te

komen. Tussenkost van H.H.G.G. minder gewent. Refl. aan ab-actiaat s.s. F.U.N.G.I. Churchillaan 191 II.’²² En toen puntje bij paaltje kwam, mochten zij mee, niet als tijdelijke verloofde, maar ter beloning ‘van hun guitige openhartigheid’. Aan dergelijke studentenkolder was de Père natuurlijk wel gewend – hij trad er dan ook niet tegen op – maar hij zal er zo wel zijn gedachten over hebben gehad. Welke precies is echter onduidelijk. Want in zijn jaarverslag over 1950 repte hij met geen woord over de Romereis, toch dé gebeurtenis van dat jaar, die hij – vanzelf – ook had meegemaakt. Een oorverdovende stilte die zijn ontgoocheling over de bedevaart moest verhullen? Wellicht. Hoe het zij, in datzelfde jaarverslag slaakte hij wel de veelzeggende hartekreet: ‘wij willen haar (de jeugd, JB) zo gaarne naar Boven voeren, de tijd echter trekt zo machtig naar beneden’.²³

Mocht Van Ogtrops stilzwijgen inderdaad door frustratie zijn ingegeven, dan zegt dat meer over het singuliere karakter van de moderator (zoals eerder aangeduid had hij een tamelijk defatistische natuur) dan over de oprechtheid van de meeste studenten. Zeker, zij waren toeristen (dat zal hieronder nog herhaaldelijk blijken), die met volle teugen van de reis genoten en vreemde ervaringen als een spons opzogen – misschien soms zelfs tegen wil en dank, want reizen in het buitenland was in die naoorlogse jaren bepaald geen normale bezigheid. Maar er zijn tegelijk voorbeelden te over van hun geesteshouding als serieuze, gelovige pelgrims. Dat begon al meteen bij de eerste mis, die op die ochtend van 25 augustus, voorafgaand aan het vertrek uit Nijmegen, in de aula van het Canisiuscollege werd gevierd. Toen iedereen een plaats had gevonden, viel ‘plotseling een diepe stilte’, zo schrijft Elemans. ‘Wat aan bravourestemming tijdens de laatste dagen nog over is, gaat ten onder in een tastbare sfeer van diepe ernst. Dit is geen grap. Dit is geen grandioze stunt. Ieder is de idee bewust die al deze energie in beweging heeft gebracht. We zijn geen studenten meer.’²⁴

Ook een plezierreisje werd het allerminst. In zowel Elemans’ als Mannings tekst voeren de door de bedevaartgangers geleden ontberingen de boventoon. Er werd onderweg behoorlijk afgezien: lange bustochten (de verkeersverbindingen waren nog abominabel: van de twee weken was men tien dagen ‘on the road’, meestal meer dan twaalf uur per dag), weinig slaap, slecht reisweer (te heet, dan wel te nat), onregelmatig en vaak te weinig eten, gebrekkige wasgelegenheden (er kon in veertien dagen slechts tweemaal worden gedoucht), geregeld panne, kleine verkeersongelukken. Dat alles maakte van de reis een ware uitputtingsslag, hetgeen de sfeer evenwel eerder goed dan slecht deed – men leefde in een roes. Er werd volop gezongen en er ontstonden nieuwe liederen; men deelde indringende ervaringen en men verzonk met regelmaat gezamenlijk in gebed.

Voor de goede orde dient te worden opgemerkt dat de organisatie van de pelgrimage er niet op had aangestuurd de reis zo zwaar mogelijk te maken, integendeel. Maar het ‘Nijmeegs Universitair Romereis Comité’, merendeels bestaande uit studenten met Joep Driessen als grote aanjager (de rol van de Père bleef beperkt tot ‘geestelijk leider’), moest nu eenmaal roeien met de riemen die het had. Elemans’ boek is doorspekt met openhartige lofprijzingen voor de organisatie, en met goede gronden. Met het zorgdragen voor reis, logies en voedselvoorziening voor 650 personen, gedurende een periode van

twee weken in zes verschillende landen leverden Driessen c.s. een prestatie zonder weerga.

Manning uit zijn bewondering impliciet, met een minstens zo krachtig effect. Een voorbeeld. Op de derde dag van de pelgrimstocht, van Fribourg naar Milaan, was van alles misgelopen: bij de beklimming van de Simplon waren diverse motoren oververhit geraakt (bus 15, waarin Manning zat, deed liefst vijf uur over de bestijging), er ontstonden problemen aan de Zwitsers-Italiaanse grens, enkele chauffeurs verdwaalden en tot overmaat van ramp bleek het logies niet goed geregeld waardoor in allerijl en laat op de avond in Milaan naar vervanging moest worden gezocht, uiteindelijk gevonden in het pelgrimshuis van het Comitato Diocesano Anno Santo. Na een zware dag van zestien uur ‘bussen’ was het vervolgens nog wachten op het eten, dat om twee uur ’s nachts werd opgediend. Daarna ging iedereen slapen ‘temidden van nog onophoudelijk af en aangeloopt’, want de organisatie moest de keuken schoonmaken en nog een verdwaalde bus en vrachtwagen zien binnen te loodsen. Manning: ‘Als ik om kwart over vier even wakker ben zie ik het hele comité nog druk in de weer’. En dan, koeltjes, de volgende zin: ‘Het reveil, maandag 28 augustus, heeft plaats om 5 uur’.²⁵

Italië

Daar slechts weinigen konden bogen op een noemenswaardige reiservaring, was voor de meeste pelgrims alles bezuiden Luik even imposant. Luxemburg, Frankrijk, waar men in Nancy had overnacht, en Zwitserland, met zijn adembenemende Alpen en zijn ‘allerlieflijkste stedekens’ die naar Mannings smaak echter ‘te mooi en te net’ waren – het maakte allemaal een geweldige indruk op de jonge, onervaren Nederlanders, die met recht en reden tot ‘provincialen’ zouden kunnen worden bestempeld, had dat woord niet een pejoratieve klank. Maar er ging toch niets boven Italië. Het is niet teveel gezegd dat de studenten volledig in de ban raakten van de cultuurschatten van dat land, en dan met name van Rome. Toch sprak Rome, einddoel van de bedevaart, hen minstens zoveel aan vanwege haar betekenis als zetel van de paus, als centraal brandpunt van het katholicisme. Aan de hand van vooral Mannings aantekeningen volgen we de pelgrims op de voet.

Van Milaan viel, typerend genoeg, vooral het grootstedelijke karakter op. Bij het binnenrijden verbaasde Manning zich over de ‘reusachtige straten met dito flatgebouwen’; Elemans had minder oog voor de Dom zelf dan voor de ‘ontzaglijke lichtreclames om het Domplein’. Het landschap van de Povlakte, dat de volgende dag richting Florence werd doorkruist, maakte weinig los (Manning: ‘soms lijkt het gewoon een droog Hollands boslandschap’), maar de bevolking in de buurt van ‘het rode Bologna’ des te meer. Overal waren de wegen, muren en bruggen beklad met leuzen: behalve aanmoedigen voor wielrenners als Coppi en Bartali vooral communistische strijdkreten. En het bleef niet bij teksten. ‘Menige weggebruiker bedreigt ons met de vuist [...] een der bussen wordt zelfs met stenen nagegooid’ – ziedaar het eerste lijfelijke contact van onze roomse jongelieden met het goddeloze communisme.

Deze minder plezierige ervaring werd diezelfde dag nog volledig gecompenseerd door de aanblik van Florence. Hoewel men in de geboortestad van de Renaissance slechts één nacht verbleef – men kampeerde op een helling aan de

zuidkant van de Arno – begon Manning daar de eerste verschijnselen te vertonen van het syndroom van Stendhal, en wie weet hoevelen met hem. Zodra hij was ingekwartierd, wandelde hij naar de Piazzale Michelangelo, ‘waar een standbeeld te zijner eer staat, een reusachtig restaurant praat, een zwoel en tegelijk miezerig dancingkje jazzt, maar bovenal aan de andere kant, dat is over een balustrade en met onmiddellijk daaronder (echter wel 300 [!] meter lager) de rivier, een allerprachtigst gezicht op de stad te genieten is. Duizenden lichtjes onder je, en duidelijk te onderscheiden daartussen het paleis der Medici en de Domkoepel. Men zegt dat het panorama van Firenze van deze plaats af, het prachtigste ter wereld is. De stad ligt inderdaad onbeschrijfelijk schoon, van deze kant, zowel bij sterrelicht als bij dag. Je wordt er weemoedig van, je hebt er geen ander gevoel of verlangen meer bij.’ En wanneer de pelgrims de volgende dag even de stad in mogen, en Manning de Dom betreedt, weet hij niet meer uit te brengen dan: ‘binnen is ook alles wonderlijk’.

Die middag voerde door Umbrië, ‘een bijna afgrijselijk rauwe omgeving’, via het Lago di Bolsena naar Rome, waar men bij donker arriveerde in het klooster Calasanziano, niet ver van het Vaticaan. De ochtend daarop, woensdag 30 augustus, aanschouwde Manning vanuit zijn raam voor het eerst de koepel van de Sint Pieter. ‘Indruk maakte dat gezicht eigenlijk niet, zoals je jezelf toch had voorgesteld. Het was alsof de volgende bladzijde in een plaatjesboek werd opgeslagen.’ Maar toen hij even later, na de Piazza Cavour, de Tiber en de Engelenburcht te hebben gezien, over de Via della Conciliazione richting Sint Pietersplein liep, kon hij ‘de sensatie nauwelijks verwerken’.

Later die dag stond een massa-audiëntie bij de paus in de Sint Pieter op het programma. Tezamen met de ‘aflaatdag’ daags daarna (die de pelgrims in colonne langs de overige aartsbasilieken voerde) was die audiëntie volgens Elemans ‘het onvoorwaardelijke hoogtepunt’ van de reis. Manning was het daarmee eens, maar kon ook relativeren. De Sint Pieter was die middag overvol; tijdens het lange wachten op de paus misten de hitte en benauwdheid hun uitwerking niet. ‘Achter me gaan de mensen ook dringen; vrouwen vallen al her en der flauw en kinderen huilen doordringend’. Geregeld werd Manning gestoord ‘door een medelijwekkend huilende moeder, wier kind ziek is, en er nu zelf misschien ook uit moet, maar dat ten koste van alles wil voorkomen’. Wanneer de paus dan onder geweldige geestdrift heeft gesproken en langzaam de kerk weer verlaat, noteert Manning het volgende: ‘Vlak achter Hem lopen in hun lange zwarte jassen een paar Pietro’s met een brancard, een erg huiselijk contrast. Nu begint een onbeschrijfelijk gedrang naar de uitgang, het is bijna angstwekkend en zeker erg gevaarlijk, vooral als je tussendoor er ook een kind bij ziet of maar iemand met een klein postuur. Alle mensen schijnen donkere en natte kleren aan te hebben, bij iedereen plakt alles drijfnat om het lichaam. Dat uitgaan was even memorabel als de audiëntie zelf!’

Na de aflaatdag, waarop de religieuze ernst van de pelgrim een wonderlijke symbiose kon aangaan met de wereldlijke genotzucht van de toerist, verbleef het gezelschap nog twee dagen in Rome, een tijd die men gebruikte om in groepjes de stad al wandelend, bussend en trammend verder te ontdekken. Vrij van alle verplichtingen vierde men nu even echt vakantie. Manning

en de zijnen aten brood met sardines onder de zuilen van Bernini, kochten rode meloen bij een fruitstalletje op de Piazza del Popolo, dronken espresso in bars, maakten kennis met de lokale bevolking, raakten bevangen door de warmte, kregen blaren op hun voeten. Superlatieven en adjectieven schoten Manning tekort bij de beschrijving van al het bekende fraais dat Rome te bieden heeft. Soms deed hij 'een grote ontdekking', zoals de 'schitterende' Piazza Navona, 'een van de mooiste plekken van de stad', of het station Roma-Termini, 'een uniek staaltje moderne architectuur'.

Het waren echter niet zozeer de wereldberoemde cultuurschatten, maar het stadsschoon en de sfeer van het alledaagse Rome die hem het meeste troffen, zoals de aanblik van arbeiders, die bij het krieken van de dag in de steegjes langs de Tiber 'met een cappuccino hun brood eten op de terrasjes van de kleine trattorias', of 'de rustige binnenplaatsen met een verrassend mooie fontein, een piazza omsloten door de prachtigste paleisgevels, kerken, enz., enz.' en uiteraard de drukke winkelstraten: 'een heel aparte sfeer heeft toch zo'n wereldstad, en zij zuigt je gewoonweg mee in die stemming'. Toch bleef men ook pelgrim. Zo bezat Manning de sterke behoefte om veel kerken te bezoeken, 'want je leeft de hele tijd in een sterk religieuze sfeer'. En zo wandelde hij op zondagmiddag, de laatste dag, lang in de omgeving van de Sint Pieter om 'weemoedig afscheid' te nemen van 'Basiliek, colonnade en plein [...], het middelpunt voor de Christenheid'.

Huiswaarts

Voor degenen die hun bed hadden opgezocht, klonk op zondagavond 3 september even voor middernacht alweer het reveil; de anderen, late stadgangers, konden rechtstreeks van de terrassen naar de mis, want om half twee die nacht zou de terugtocht naar Nijmegen worden aanvaard. De eerstvolgende overnachting zou in Carrodano Rapallo zijn. Gelet op het tijdstip van vertrek mag het niet verbazen dat Mannings verslag van die dag nogal summier is. Doodgeslagen door zoveel indrukken van Rome en slaapdronken als de pelgrims waren ('we zijn allemaal ellendig gammel en moe') kon Pisa, waar ze 's-ochtends tegen tien aankwamen, hen niet meer interesseren. Ze hadden 'niet de fut nou eens langs die rijke Dom te lopen'. Later die dag knapte men weer wat op en als de bussen over een slingerende weg, vlak naast gebergte en zee, op Rapallo aansturen komt Manning toch onder de bekoring van 'de meest fantastische vergezichten'. Over Rapallo zelf, 'dat hyper luxueuze stadje', is Manning ook te spreken: 'het is wat de zeezijde aangaat magnifiek, en aan de landzijde weelderig en decadent. Vanaf de hotelterrassen kun je de zee horen ruisen en het stuifwater van de brekende golven op de verlichte wandelpromenade neer zien komen.'

De volgende dag werd, na nog even Genua te hebben aangedaan ('een grote en mooie stad'), Italië verlaten. Aan de dagen die resteerden, besteedt Elemans opvallend weinig woorden ('Op de terugtocht zullen we niets passeren of we hebben het grootser gezien. We zijn nu mensen met een verleden.'). Manning daarentegen blijft uitvoerig in zijn verslaglegging. Maar bij de terugreis, die via Nice, Grenoble, Châlonsur Saône en Luxemburg naar Nijmegen liep, zullen we hier niet stilstaan. Toch geven we Manning nog een keer het woord en wel over het laatste hoogtepunt van de reis, de

sensationele thuiskomst in Nederland van de kilometerslange karavaan op vrijdag 8 september.

Dankzij de aandacht in de media gedurende de voorafgaande twee weken was er veel publiek op de been. Na het passeren van Den Bosch om 17:00 uur zochten de pelgrims een plaats op de daken van de bussen. Manning: ‘Ik zit zoals ik zitten moet: vóóruitrijdend en helemaal rechts. Het is gruwelijk koud en we vangen veel wind. Iedereen zit ondanks pullover en jasje nog te bibberen, maar het plezier wat je hebt vergoedt dat ruimschoots: alle mensen wuiven en zwaaien. Elke meter is er bekijks, verschillende dorpen schijnen bijna uitgelopen om ons te zien passeren. Grave en de brug: nog 16 km wind en kou. Van de brug af weer een prachtig kijkje op de hele stoet. Wychen; de mensen zitten zelfs op het dak van een pompstation; dan het spoorwegviaduct, de bruggen, het tankstation aan de Graafseweg en we zijn in de stad zelf. De stoepen staan vol mensen, juist evenzo als toen de Ronde van Nederland passeerde. De brug nadert, we laten rollen closetpapier als serpentine achter ons aan wapperen en schreeuwen ons schor. [...] We maken een ronde over het Keizer Karelplein en stappen dan op het plein voor de kerk uit. We zijn toch allemaal wel vol. [...]. We gaan naar de kerk en zingen het Te Deum ... recht uit het hart! Dan nog een kleine toespraak, och laat ik maar gerust kort zijn: dan een haastig algemeen afscheid en iedereen sleurt met behulp van zijn kennissen zijn bagage naar huis – een zucht, want nu is dit allemaal voorbij.’

Tot slot

Met dat laatste zou Manning meer gelijk krijgen dan hij kon vermoeden. De toentertijd heersende cultuur van het Nederlandse katholicisme zou niet al te lang daarna, slechts enkele studentengeneraties later, geheel vervliegen. En ook de *civitas academica*-gedachte had weldra haar beste tijd gehad, mede door de snelle groei die de universiteit doormaakte: in 1960 telde zij al ruim 3200 studenten en toen moest de grote massificatie nog beginnen. Daarnaast zouden, dankzij de groeiende welvaart, toekomstige generaties studenten steeds meer zelf, op eigen houtje, de wereld gaan verkennen. Een van de geheimen van het succes van de Romereis was dat de deelnemers *en masse* voor het eerst in hun leven ervaringen in het buitenland opdeden – iets dergelijks zou nadien niet meer mogelijk zijn. Kortom, het Heilig Jaar 1950 viel tegen het einde van de bloeitijd van het Nederlands katholicisme, op een moment dat de *civitas*-idee bijna haar laatste adem had uitgeblazen maar nog juist levensvatbaar bleek, en in een tijd van economische schaarste, vlak na de oorlog, toen vrijwel niemand internationale reizen had gemaakt. Daarmee werd de Romereis op het nippertje van de ingrediënten voorzien die haar, voor degenen die het konden weten, maakte tot ‘the most marvellous show on earth’.

Noten

1 Deze kranten waren – uiteraard – alle van katholieke signatuur: *De Maasbode, De Tijd, De Linie, De Gelderlander en Het Binnenhof*.

2 C. Swinkels, 'Rome', in: *De Reünist. Nijmegen als studentenstad*, Breda 1982, p. 67.

3 J. Elemans, *Via Trionfale. Herinneringen aan de Bedevaart door de Nijmeegse Universitaire Gemeenschap in de Zomer van het Jubeljaar 1950 naar Rome ondernomen en in Opdracht van het Comité uit eigen en andermans Ervaringen voor alle Deelnemers achteraf beschreven*, z.p. 1951.

4 Katholiek Documentatie Centrum (KDC), Archief A. F. Manning, collectie 766, nummer 336, 'Rome-pelgrimage 25 Aug.– 8 Sept. 1950'. Er waren overigens meer studenten die hun ervaringen aan het papier toevertrouwden. Hun verslagen, alsook die in genoemde kranten, worden hier buiten beschouwing gelaten, vooral omdat zij slechts meer van het-zelfde bieden, maar ook omdat zij in vele gevallen minder indringend zijn geschreven dan de tekst van Manning.

5 Zie, als een van de vele mogelijke voorbeelden, J. H. Roes, L. G. M. Winkeler, *Kerken religie in Nederland: het Nederlands katholicisme* (Compendium voor politiek en samenleving, 17, mei 1994), p. 15 en pp. 34-41.

6 Zie P. Luykx, P. Slot, *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997.

7 Titel van een geruchtmakende opstellenbundel van H. Boelaars e.a. (Utrecht/Brussel 1950) waarin clerici het tekortschieten van de traditionele zielzorg aan de kaak stelden.

8 De kritiek op het gedrag van Pius XII tijdens de oorlog zou pas in de jaren zestig losbarsten.

9 L. J. Rogiers beroemde hoofdstuktitel in zijn met N. de Rooy geschreven *In vrijheid herboren: Katholiek Nederland 1853-1953*, 's-Gravenhage 1953.

10 Zie J. Brabers, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998. Deel I: 1923-1960*, Nijmegen 1998, pp. 41-143.

11 H. van Waesberghe SJ, 'Studentemoderator van Ogtrop', in: *Nederlandse Jezuiten* 8 (maart 1975).

12 B. van Ogtrop SJ, 'Jaarverslag van de moderator', in: *Jaarboek RKUN 1946-1947*, p. 329.

13 Geciteerd bij: H. H. Janssen, 'De Katholieke Universiteit in 1949-1950. Rede uitgesproken ter gelegenheid van de overdracht van het rectoraat op maandag 18 september 1950 door de aftredende rector magnificus', in: *Jaarboek RKUN 1949-1950*, p. 66.

14 Zie J. Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982*, Nijmegen 1994, pp. 296-306.

15 Elemans, *Via Trionfale, cit.*, p. 7.

16 L. J. Rogier, 'Terugblik', in: A. F. Manning e.a. (red.), *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek*, Bilthoven 1974, p. 24.

17 Elemans, *Via Trionfale, cit.*, 'Voorwoord' en p. 7.

18 Comité Anno Santo-1950, *Roma et Anno Santo-1950. Rome en het Heilig Jaar*, z.p. 1950, pp. 4-6.

19 Geciteerd bij: Comité Anno Santo-1950, *Roma et Anno Santo-1950*, p. 5.

20 B. van Ogtrop SJ, *Pelgrimsboekje. Rome-reis van de R.K. Universiteit 25 Aug.– 8 Sept. 1950*, z.p. z.j.

21 Elemans, *Via Trionfale, cit.*, pp. 8-9.

22 Geciteerd bij: Elemans, *Via Trionfale, cit.*, p. 11.

23 B. van Ogtrop SJ, 'Jaarverslag van de moderator', in: *Jaarboek RKUN 1949-1950*, p. 115.

24 Elemans, *Via Trionfale, cit.*, p. 14.

25 KDC, Archief Manning, collectie 766, nummer 336, 'Rome-pelgrimage'.

JAN BRABERS

'THE MOST MARVELLOUS SHOW ON EARTH'

IL PELLEGRINAGGIO A ROMA

DELLA COMUNITÀ UNIVERSITARIA DI NIMEGA

NELL'ANNO SANTO 1950

L'Anno Santo 1950 era per la comunità accademica dell'Università Cattolica – in quei tempi papale – di Nimega il motivo per organizzare un pellegrinaggio massale a Roma. Un viaggio che sarebbe poi diventato mitico. Studenti, professori e membri del personale, in tutto più di 600 persone, facevano in pulman un pellegrinaggio, organizzato dagli studenti, di 15 giorni pieni di

avventure. I loro motivi formavano un'amalgama di religiosità autentica, voglia di manifestarsi come cattolici e semplice curiosità turistica. Anche il desiderio di dare espressione a un senso di comunità accademica non gli era estraneo. Alcuni studenti scrissero un diario durante il pellegrinaggio. Le citazioni riportate dimostrano che impressione inedita faceva l'Italia, specialmente Roma, a quei giovani che visitavano il paese per la prima volta. Privi di qualunque esperienza di viaggio, a causa della guerra e la povertà del dopoguerra, gli studenti quasi svenivano davanti a tutte quelle bellezze che l'Italia gli offriva. In Olanda il pellegrinaggio ricevette molta pubblicità e al loro ritorno gli studenti vennero accolti come eroi. A causa di tale accoglienza, delle avventure sofferte, dell'ammirazione per l'organizzazione, ma soprattutto per le incisive esperienze di bellezza, quel viaggio era destinata a diventare indimenticabile per i partecipanti, 'the most marvellous show on earth'.